

Oikeusministeriö

Viite:

Oikeusministeriön lausuntopyyntö 17.4.2023 (2023:11)

Asia:

Vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytykset

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoani vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytyksiä koskevasta työryhmämietinnöstä. Varsinaisia muutoksia esimerkiksi elinkautisvankien vapauttamisharkintaan tai yhdistelmärangaistuksen sisältöön ei esitetä ja muistiossa todetaan, että elinkautisvankien vapauttamismenettelyä voidaan pitää pääosin toimivana. Yhdistelmärangaistus puolestaan on tuore uudistus seuraamusjärjestelmässä, eikä siihen sisältyvän vuoden mittaisen valvonta-ajan toimivuudesta ole ehtinyt kertyä kokemusta, jonka perusteella mahdollisia muutostarpeita voitaisiin arvioida. Elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskevaa rikoslain säännöstä ehdotetaan selkeytettävän lisäämällä siihen maininta väkivaltariskiarviosta. Lisäksi ehdotetaan yhdistelmärangaistuksen määräämistä koskevan rikoslain säännöksen selkeyttämistä. Työryhmä ehdottaa myös kehittämistoimia vaarallisimpien väkivaltarikollisten tukitoimiin vankeusaikana ja vapauttamisen yhteydessä. Työryhmä on myös tunnistanut tarpeen jatkotyölle tiettyjen kysymysten osalta, jotka koskevat muun muassa viranomaisten välistä tietojenvaihtoa sekä oikeuspsykiatrista hoitoa. Pidän näitä tavoitteita perusteltuina.

Työryhmämietinnössä on kattavasti selvitetty vaarallisimpien vankien vapauttamiseen liittyvää kansallista ja kansainvälistä sääntelyä myös perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta.

Muistiossa todetun mukaisesti elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain mukaan kaikille elinkautisvangeille on tehtävä ennen vapauttamisharkintaa väkivaltariskiarvio, mutta arviolle annettava merkitys vapauttamisharkinnassa on lainsäädännöllisesti epäselvä.

Pidän hyvänä lähtökohtana mietinnössä esitettyä, että elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskevaa rikoslain säännöstä selkeytetään lisäämällä siihen maininta arviosta tuomitun riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Olen aiemmassa elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämistä koskevaa arviomuistiota antamassani lausunnossa (OKV/9/20/2020) todennut, että Rikosseuraamuslaitoksella on vapautuvan vangin tilanteesta (psykiatrisen vankisairaalan vangista tekemän väkivaltariskiarvion kanssa) keskeisin ajankohtainen tieto vangin kokonaistilanteesta ja että väkivaltariskiarvion lisääminen lainsäädäntöön vapauttamisharkinnassa huomioon otettavaksi seikaksi selkeyttäisi arvion asemaa vapautusharkinnassa. Totesin lausunnossani myös, että arviosta poikkeamiselle voisi olla perusteltua pohtia asetettavaksi laissa määritellyt poikkeamisen perusteet (erityiset syyt, huomioon otettavat muut näkökohdat jotka yksilön oikeudet ja yleinen etu huomioon ottaen perustelevat vapauttamista tmv.). Saman katson koskevan myös Rikosseuraamuslaitoksen vapauttamista koskevaa lausuntoa kokonaisuudessaan. Väkivaltariskiarvioinnin sisällön osalta pidän hyvin perusteltuna sellaista sääntelyä, joka ei rajoita väkivaltariskiarviointeihin liittyvän uuden luotettavan tutkimustiedon hyödyntämistä arviointimenetelmissä vaan pikemminkin lähtee siitä, että käytettävissä riskiarvioinnin menetelmissä seurataan alan tutkimustiedon kehittymistä. Edellä mainitussa muistiossa todetun mukaan väkivaltariskin arviointimenetelmät ovat viime vuosikymmeninä huomattavasti kehittyneet (s. 20).

Muistiossa todetaan (s. 41), että Suomessa vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita tehdään valtion mielisairaaloissa mielentilatutkimusten yhteydessä, Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaalassa sekä Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikössä. Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikössä arvioita tekevät psykologit ja muun muassa sosionomit, muualla oikeuspsykiatrit ja psykologit. Lisäksi muistion mukaan vaarallisuuden tai väkivaltariskin arviointien sisällöstä ja laatimisesta ei ole Suomessa säädetty tarkemmin, vaan Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos on laatinut ohjeistuksen niitä tilanteita varten, joissa tuomioistuin pyytää vaarallisuusarviota Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselta. Näissä tilanteissa Terveysten ja hyvinvoinnin laitos tekee oman arvionsa vaarallisuudesta valtion mielisairaalassa tai Psykiatrisessa vankisairaalassa tehdyn arvioinnin pohjalta. Jatkovalmistelussa voisi olla perusteltua arvioida tarvetta mainittujen käytänteiden yhtenäistämisestä. Väkivaltariskiarvio on keskeinen vapautumisharkintaan vaikuttava tekijä ja muun ohella yhdenvertaisen kohtelun kannalta on tärkeää, että väkivaltariskiarvion tekemiseen liittyvä muuttujat ovat mahdollisimman yhtenevät ja käytössä on korkea tutkimukseen pohjautuva asiantuntemus ja ammattitaito tehtäessä päätöksiä henkilön keskeiseen perusoikeuteen liittyen. Pidän perusteltuna mietinnössä esitettyä, että olisi hyvä arvioida kokonaisuutena tarve säätää nykyistä täsmällisemmin eri yhteyksissä käytettävien

riskiarvioiden tekemisestä, kuten millaista osaamista arvioiden tekeminen edellyttää ja missä arvioita voidaan tehdä ja laatia asiasta kattava ohjeistus.

Väkivaltariskiarvion luotettavuutta ja tarkoituksenmukaisuutta on muistiossa pohdittu. Rikosseuraamuslaitoksen lausunto yhdessä riskiarvion kanssa antaa nähdäkseni monipuolisen ammattilaisten laatiman kokonaisarvion vapautuvan vangin tilanteesta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vankien vapautumista koskevassa ratkaisukäytännössään muun ohella kiinnittänyt huomiota vangin vapauttamisen yhteydessä tehtävien riskiarviointien asianmukaisuuteen valtion menettelyn asianmukaisuutta arvioidessaan tilanteessa, jossa vaarallinen rikoksenteekijä vapauduttuaan syyllistyi henkirikokseen. Jos viranomaisten voidaan arvioida tehneen kaiken kohtuudella odotettavan, ei oikeutta elämään ole loukattu (esim. *Mastromatteo v. Italia*, 37703/97, 24.10.2002). Kuten työryhmämietinnössä todetaan (s.55), ihmisoikeustuomioistuimen tuore käytäntö näyttäisi ulottuvan valtion huolellisuusveloitteen pidemmälle kuin aiemmassa ratkaisukäytännössään. Riskiarvioinnin asemaan ja laatuun on oikeusturvan toteutumisen ja ihmisoikeustuomioistuimen käytännön valossa aiheellista kiinnittää erityistä huomiota kansallisia säännöksiä ja käytänteitä arvioitaessa ja kehitettäessä.

Laajemmin voidaan todeta, että oikeus elämään on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön ja perustuslain perusteella yksi perustavanlaatuisimmista ihmisoikeuksista ja demokraattisen yhteiskunnan arvoista. Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyneillä valtioilla on yleinen velvollisuus lainsäädännöllä ja siihen perustuvilla menettelyillä suojata oikeutta elämään ja terveyteen. Tämä edellyttää myös kohtuullisia, suhteellisuusperiaatteen mukaisia ja muuten perus- ja ihmisoikeuksien vaatimukset täyttäviä suojaavia tehokkaita käytännön toimenpiteitä henkeen ja terveyteen kohdistuvien riskien varalta. Tämä voi merkitä esimerkiksi valvontaa tai muita vapauden rajoituksia. Jos viranomaiset tietävät tulevasta vaaratilanteesta – tai jos heidän olisi pitänyt tietää sellaisesta –, ja heillä on mahdollisuus ryhtyä kohtuullisiin toimenpiteisiin, joiden avulla tuleva vaara on vältettävissä, edellyttää Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta, että tällaisiin toimenpiteisiin on ryhdyttävä. Nämä toimenpiteet voivat kohdistua niin vapaalla jalalla oleviin henkilöihin kuin vapautensa menettäneisiin, jos heidän vapauttamisensa voidaan kohtuudella arvioida aiheuttavan todellisen ja välittömän uhkan toisten elämälle. (K.s. esim. *Keenan v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 27229/95, 4.3.2001, *Osman v. United Kingdom*, 87/1997/871/1083, 28.10.1998, ja *Branko Tomašić and Others v. Croatia*, Application no 46598/06, sekä vankilasta vapautetun murhasta tuomitun henkilön tapauksessa *Choreftakis and Choreftaki v. Greece*, Appl. no 46846/08, 17.1.2012). Myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on nostanut esille yhdistelmä-rangaistusta koskevan lainsäädännön eduskuntakäsittelyn yhteydessä sen, että vaarallisia rikoksenuusijoita koskevien rikosoikeudellisten seuraamusten on huomioitava myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, jossa on korostettu valtion positiivista

toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (PeVL 10/2017 vp, s.2).

Perus- ja ihmisoikeuksista johtuva suojeluelvoite koskee luonnollisesti yleisesti yhteiskunnan ja sen jäsenten suojelua korkean väkivaltarikoksen uusimisriskin omaavien henkilöiden muodostamaa uhkaa vastaan, joten väkivaltariskiarviointia sekä asianmukaisia toimenpiteitä riittävän objektiivisesti ja luotettavasti tunnistettua väkivaltarikoksen uusimisriskiä vastaan on tarpeen arvioida laajasti. Pidän perusteltuna mietinnön pyrkimystä määritellä kohderyhmää laajemmalti kiinnittäen huomiota siihen, että johdonmukaiset, uusimisriskin alentamiseen tähtäävät prosessit tulisi olla osa kaikkien vakaviin väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneiden vankien tuomioiden täytäntöönpanoa riippumatta siitä, mihin seuraamukseen heidät on tuomittu.

Totean vielä lopuksi, että sosiaali- ja terveysministeriössä pitkään valmisteilla olleen itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädäntöhankkeen yhteydessä oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön on perusteltua arvioida syyntakeettomia rikoksentekejiä koskevat kysymykset. Samoin oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyönä olisi ratkaistava hoidon ja muiden tukitoimenpiteiden jatkuvuuteen liittyvät ongelmat, jotka on tunnistettukin mietinnössä jatkotyön kohteeksi. Tavoitteena on hoidon ja tai tuen keskeytyksetön jatkuminen yleisen sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä vapautumisen jälkeen. Pidän hyvin myönteisenä oikeusministeriön asettaman työryhmä vuonna 2021 laatimia suosituksia Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaispalveluiden yhteensovittamisesta rikostaustaisten tukemiseksi. Pidän tärkeänä myös muistiossa todettua seuranta- ja kehitystyötä väkivaltariskiarvion toimivuudesta ja arvioihin liittyvästä viranomaisten tietojenvaihdosta.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Petri Rouhiainen